

HARUT VE MARUT İKİ MELEK Mİ?

Ahmet BEDİR* ve H. Hüseyin TUNÇBİLEK**

ÖZET

Pek çok Kur'an yorumcusu ve İslam kelimcisi Bakara sûresi 102. ayette isimleri geçen Harut ve Marut'un iki melek olduklarını ve insanlara sihri öğrettiklerini ileri sürmektedirler. Diğer bazıları ise bu iki zatın melek olamayacakları esasına göre ilgili ayeti yorumlamışlardır. Harut ve Marut'un melek oldukları düşüncesi, başka bir deyişle, İslamî literatüre sihir öğreten melekler veya günahkâr melekler sıfatıyla girmeleri, "meleklerin masum" olduklarını açık bir şekilde ifade eden Tahrim sûresi 6. ayetle çelişki oluşturmaktadır. Mezkûr ayette Harut ve Marut'un melek olmadıklarına dair açık bir ifade bulunmadığı ve Kur'ân-ı Kerîm'de ayrıntılarıyla tanıtılmadıkları için bu zatlar hakkında kesin ve net bir bilgiye sahip değiliz. Bu çalışma hem tefsir ve hem de kelamla ilgili bir polemîği irdelemektedir.

GİRİŞ

"Harut ve Marut" isimleri Bakara sûresi 102. ayette geçmektedir. Geçmişte bu ayet münasebetiyle hem müfessirler farklı yorumlara yer vermişler, hem de kelimciler farklı görüşler beyan etmişlerdir. Öte yandan konunun kaynaklarda işleniş tarzı, İslam'a muhalefetiyle bilinen İlhan Arsel gibi insanlara bol malzeme vermektedir.¹

*Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

**Yard. Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

¹Bkz. <http://www.ilhanarsel.org/Kissaları/M15.html>.

Bu konu hakkında, İslam Ansiklopedilerinde (MEB ve TDV) özel madde açılmış ve fakat, onların melek olmadıkları kesin bir dille ifade edilmemiştir. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi söz konusu şahısları “ansiklopedik” tarzda ele almış, fakat asıl söylenmesi gereken durum belirtilmemiştir. Konuyu Kazıyyetü's-sıhr ve harut ve marut², Sihru harut ve marut fi'l-el'abi's-sihriyye³ ve Harut & Marut: the Fallen Angels of Babil⁴ gibi eserler doğrudan ele almıştır. Melekler hakkında “Melekler Alemi” adıyla özel ve geniş bir çalışma yapan, Ali Erbaş, “Meleklerin Masumiyeti” konusunda, aslı esası bulunmayan, Harut ve Marut ile ilgili bahsedilen “Zühre Hadisi” efsanesine takılmıştır.⁵ Kur'an'a Göre Melek Cin Şeytan adıyla bir eser yazan Prof. Dr. Lütfullah Cebeci ise, kaynaklarda Harut ve Marut'la ilgili anlatılan kışanın bir efsane olduğunu ispata çalışmış, fakat kesin bir tarzda kışada anlatılanların, tamamen İsrailiyat olduğunu ve aynı kışanın Midraş Avkir ve Enock'un Kitabı gibi tali Yahudi kaynaklarından alındığını belirtmemiştir. Meleklerin masumiyeti konusunda ciddi problem teşkil eden söz konusu efsane, bu konudaki tartışmaların belkemiğini oluşturmaktadır. Bu konuda, belirttiğimiz doğrultuda yazılmış müstakil bir makaleye de rastlamadık. Mesela, yakın tarihte yayımlanan Türkiye Kur'an Makaleleri Bibliyografyası'nda konu ile alakalı hiçbir makale mevcut değildir. Meleklerin masumiyetiyle ilgili bize göre oldukça önem arz eden Harut ve Marut konusunu ele almayı uygun bulduk.

Harut Ve Marut'un Zikredildiği Ayete Genel Bakış

Yukarıda belirtildiği üzere Harut ve Marut isimleri Kur'an'da Bakara sûresinin 102. ayetinde geçmektedir. Bu ayet hakkında Türkiye'de

²Ahmed Hasan Müslim, *Kazıyyetü's-sıhr ve harut ve marut* (Kahire: Alemü'l-Fıkr, 1983).

³Abdülfettah es-Seyyid Tuhi, *Sihru harut ve marut fi'l-el'abi's-sihriyye* (Beirut: El-Mektebetü's-Sakafıyye).

⁴Mohammad Yasin Owadally, *Harut & Marut: the Fallen Angels of Babil* (New Copy. 8187385812

Rightway Publication, 2002)

⁵Bkz. Ali Erbaş, *Melekler Alemi* (İstanbul: Nür Yayıncılık, 1998), s. 221 vd.

en çok okunan Kur'an meallerinin verdiği açıklamalar ya, "Babil'de, melek denilen Harut ve Marut'a bir şey indirilmemişti"⁶, ya "sihri ve Babil'de Hârût ile Mârût isimli iki meleğe indirilene öğretiyorlardı."⁷ veya "İnsanlara büyü ve Bâbil'de Hârût ve Mârût adlı melekler(den ilham alan iki kişiye) indirilene öğretiyorlar."⁸ şeklinde olmuştur.

Bu meallerde, Harut ve Marut hep iki melek olarak gösterilmiştir. Halbuki, Bunların iki melek olmadığını söyleyen rivayetlerle, iki melek olduğunu söyleyen rivayetlerin oranları birbirine eşittir. Bu arada Süleyman Ateş'in ayete "meleklerle hiçbir şey indirilmedi" şeklinde yorumladığı görüşü ki, kanımızca doğruya en yakın olanı da budur.

Söz konusu ayette, bu isimlerle ilgili bölümde "takdim tehir" veya "atıf" sorunu olduğuna inanıyoruz. Bu nedenle biz, konunun daha iyi anlaşılması için önce ayetin aslını, sonra da takdim ve tehir içeren şeklini vereceğiz.

Ayetin aslı:

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَىٰ الْمَلَائِكَةِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ

Takdim ve tehir olan şekli:

وَ اتَّبِعُوا مَا (الذي) تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ (من السحر)، وَ مَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَمَا أُنزِلَ عَلَىٰ الْمَلَائِكَةِ [1] (ولا أنزل الله السحر على الملئكين)، وَ لَكِنَّ الشَّيَاطِينُ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَ مَارُوتَ [2]

Altı çizili bölümlerden [1] takdim edilmiş, [2] ise tehir edilmiştir.⁹ Bu konudaki yorumların en doğrusu budur.¹⁰ Buradaki Harut ve

⁶Bakara 2/102. Haz.: Diyanet İşleri Başkanlığı; Bakara 2/102. Haz. Abdalbaki Gölpınarlı; Bakara 2/102. Haz. Y. Nuri Öztürk; Bakara 2/102. Haz. Elmalılı Hamdi Yazır; Bakara 2/102. Haz. Edip Yüksel

⁷Bakara 2/102. Haz.: Ali Özek vd. (Ankara: 1993); Bakara 2/102. Haz. Abdalbaki Gölpınarlı; Bakara 2/102. Haz. Y. Nuri Öztürk; Bakara 2/102. Haz. Elmalılı; Bakara 2/102. Haz. Suat Yıldırım (İstanbul: 1998); Bakara 2/102. Haz. Edip Yüksel Bakara 2/102. Haz. Ali Uğur.

⁸Bakara 2/102. Haz.: İleyman Ateş.

⁹Taberî(h. 310), *Camii'l-beyân 'an te'vil-i âyi'l-Şur'an*, Tahrir: Sıddıki el-Attar (Beirut: Darü'l-fikr, h. 1405), I, 633.

Marut, ayetteki takdim ve tehiri tercih eden görüşe göre “en-Nas”tan bedel olarak alınmış, zayıf görüşe göre de “eş-Şeyatin” kelimesinden bedel olmuştur.¹¹

Bu durumda ayetin anlamı şöyle olur: “Tuttular Süleyman’ın hükümlerini (hükümlerini asrı/hilafeti zamanı /tahtı) hakkında, şeytanların uydurdukları sözlerin (sihrin) peşine düştüler. Halbuki Süleyman küfre girmemişti, (iddia ettikleri gibi Cebrail ve Mikâil/diğer meleklerden) iki meleğe (sihir adına) bir şey de inmemiştir. Lakin şeytanlar, Babil’de (Irak Babili) insanlara [insanlardan bedel olarak] Harut ve Marut’a sihrî öğretiyorlardı.”

Tefsircilere göre ayetin bir bölümünün kelime kelime yorumlanması

Tefsircilere göre bu ayet hakkında bir çok yorum yapılmıştır. Tabatabaî, “Bakara 102 ayetindeki her bir kelime için farklı yorumlar vardır. Bunları matematiksel olarak alternatifleriyle çarptığımızda karşımıza 1260 kadar yorum çıkar.” der. Bu ayet, çok fazla yoruma açık olması nedeniyle Kur’an’da benzeri zor bulunan ayetlerden biridir. Şimdi ayetin daha çok konumuzla ilgili kelime ve ifadelerine dair yapılmış yorum ve açıklamaları sunmak istiyoruz:

1. اتبعوا deki (tabi olanların, peşine düşenlerin) hangi Yahudiler olduğu ve “tabi olmanın” anlamı ve “neyin peşinde düştükleri şey” hakkındaki farklı yorumlar: (a1) Hz. Süleyman dönemindeki Yahudiler, (a2) Hz. Peygamber (as) dönemindeki Yahudiler; (a3) Her ikisi de; (b1) “فضلوا” yani “daha çok sevip tercih etmek”¹²; (b2), Sihir ve gözbağcılıkla ilgili kitapların peşine düştüler.¹³

¹⁰Kurtubi (h.671), *el-Cami’ü l-ahkâmî l-Kur’an* (1. Baskı, Beyrut: Darü’l-kütübi’l-ilmîyye, 1988), I, 35.

¹¹*Aynı*, I, 35. Kur’an’da “Tesniye”nin cemi bir kelimedenden bedel olarak kullanıldığı yerler için bkz. Nisa 4/11.

¹²Kurtubi (h.671), *el-Cami’ü l-ahkâmî l-Kur’an* (1. Baskı, Beyrut: Darü’l-kütübi’l-ilmîyye, 1988), I, 30.

¹³Zemahşerî (h. 538), *el-Keşşaf* (Mısır: Şirketü Mektebe), I, 301.

2. تتلوا filinin buradaki anlamı ve ne yapılmak istendiği hakkında farklı yorumlar: (a1) “şeytanları takip edip yaptıkları işleri yapmak”,¹⁴ (a2) “okumak” “rivayet etmek”,¹⁵ (a3) “على” harf-i ceri ile geçişli olduğu için “yalan uydurmak” manasında¹⁶; (a4) “haber vermek”,¹⁷ (b1) Şeytanların okuduğu şey, muhtemelen bir sihri ve daha büyük kötülüğü (emr-i azim) içeren bir kitap idi; onu insanlara açıkladılar ve öğrettiler.¹⁸ (b2) Hz. Süleyman’ın imtihana tabi tutulduğu günlerde¹⁹, şeytanlar serbest kaldılar, içinde sihir ve küfür olan bir kitap tertipleyip Hz. Süleyman’ın tahtının altına gizlediler, sonra da onu çıkarıp insanlara okudular.

3. الشياطين kelimesi ile kastedilenler ve şeytanların ne şekilde kâfir oldukları üzerinde farklı yorumlar: (a1) “cinnî şeytanlar”²⁰; (a2) “insî şeytanlar”²¹; (a3) Her ikisi. (b) Ayrıca şeytanlar, sihri kullanmak ve onu tedvin etmek suretiyle kâfir olmuş oluyorlardı.²²

4. ملك سليمان dan maksadın ne olduğuna dair farklı yorumlar: (a) “Süleyman’ın tahtı”; Yahudilerin iddialarına göre, şeytanlar “gaip ha-

¹⁴Taberi(h. 310), *Camü'l-İbeyân 'an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, Tahric: Sıddîkî el-Attar (Beyrut: Darü'l-fıkr, h. 1405), I, 627.

¹⁵*Aynı*, I, 627.

¹⁶İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-azim* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), I, 196. Arapça'daki fiiller, teamülen birlikte kullanıldıkları harf-i cer dışında bir harf-i cer ile kullanılırsa buna “tadmin” denir, yani cümledeki yerine göre genel anlamı dikkate alınır. Siyaka göre başka bir anlam vermek gerekir.

¹⁷Ebu Bekir el-Cassas (h.370), *Ahkâmü'l-Kur'an*, Tah.: Muhammed es-Sadık (Beyrut: Darü'l-ihya, 1405), I, 64.

¹⁸Taberi(h. 310), *Camü'l-İbeyân 'an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, Tahric: Sıddîkî el-Attar (Beyrut: Darü'l-fıkr, h. 1405), I, 627.

¹⁹Hz. Süleyman (as) Mescid-i Aksa'yı yaptırdığı sırada, getirttiği sanatkârlar içinde sanatların hilelerini bilen birtakım şeytanların yaptığı bir ihtilal yüzünden bir süre nüfuzunu kaybetmiş, yahut tahtından ayrı kalmış, böylece tahtından ya kendisi güçsüz bir ceset halinde hükümsüz kalmış, yahut tahtı da işgal edilip ona kırk gün kadar heykel gibi birisi oturtulmuştu.

²⁰Kurtubî (h.671), *el-Camü' li ahkâmü'l-Kur'an* (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1988), I, 30.

²¹*Aynı*, I, 30.

²²Zemahşerî (h. 538), *el-Keşşaf* (Mısır: Şirketü Mektebe), I, 301.

berleri dinleme yerlerinden noktaları”ndan²³ çaldıkları bilgileri, kâhinlere attılar, Süleyman da bu kâhinlerin yazdıklarını toplayıp tahtının altına gömdü²⁴; (b) “Süleyman’ın idaresi”; (c) Muzaf hazfedilmiştir. “سُـلَـيْـمَـانُ زَمَـنُ مَـلِكٍ -Süleyman’ın hükümdarlığı zamanı”²⁵; (d) “Süleyman’ın yasaları ve peygamberliği”²⁶; (e) “Süleyman’ın hikâyeleri, haberleri, (bilgi vs.) bilmeleri.”²⁷

5. كَفَرَ سَلِيمَانُ وَمَا Hz. Süleyman, ne sihri öğretmekle, ne sihir yapmakla ne de kendisine sihir isnat edilmesiyle kâfir olmadı.²⁸

6. و لكن الشياطين كفروا (Ancak şeytanlar kâfir oldular) Şeytanların neden dolayı kâfir olduklarına dair farklı yorumlar: (a) “sihri insanlar içinde yaymalarından dolayı küfre girdiler”; (b) “Hz. Süleyman’a küfür nispet etmeleri nedeniyle kâfir oldular”; (c) “bizzat sihir yaptıkları için küfre girdiler”.

7. يعلمون الناس السحر Sihir öğretiminin ne şekilde olduğuna ve bu sihri meleklerin mi yoksa şeytanların mı yoksa her ikisinin mi öğrettiğine dair farklı yorumlar: (a) Hem şeytanlar hem de melekler insanlara sihri öğretiyorlardı;²⁹ (b1) “Sihri ortaya atıyorlardı, millet de onu öğreniyordu”; (b2) “Şeytanlar, insanlara, Hz. Süleyman’ın tahtının altında gizli bulunan sihrin yerini söylüyorlardı”.

8. و ما أنزل على الملكين de, “ma” edatının anlamı üzerinde farklı yorumlar: (a1) “ma” mevsuledir³⁰ ve cümle halinde kendinden önce geçen “تتلوا ما” kısmına atfedilmiştir, bu takdirde “Yahudiler şeytanların uydurduğu şeylerin peşine düştüler” anlamına gelir³¹; (a2) “ma”

²³Cin, 72/8.

²⁴Muhammed b. Ahmed el-Kelbi, *Kıtabü't-teshîl li ulûmi't-tenzîl* (Kahire: Darü'l-kütübi'l-hadis), I, 97.

²⁵Taberî(h. 310), *Camîü'l-beyân 'an te'vîl-i âyi'l-Şur'an*, Tahric: Sıddıki el-Attar (Beyrut: Darü'l-fıkr, h. 1405), I, 627; Ebu'l-Beka el-Ukberî (h.616), *et-Tibyan fi i'rabi'l-Şur'an* (İsa el-halebi), I, 98.

²⁶Kurtubî (h.671), *el-Camî' li ahkâmî'l-Şur'an* (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1988), I, 30.

²⁷*Âymî*, I, 30.

²⁸İbn Cüzey, *Kıtabü't-teshîl li ulûmi't-tenzîl* (Kahire: Darü'l-kütübi'l-hadis), I, 97.

²⁹Taberî(h. 310), *Camîü'l-beyân 'an te'vîl-i âyi'l-Şur'an*, Tahric: Sıddıki el-Attar (Beyrut: Darü'l-fıkr, h. 1405), I, 635.

³⁰*Âymî*, I, 634.

durduğu şeylerin peşine düştüler” anlamına gelir³¹; (a2) “ma” mevsuledir ve “السحر”e atfedilmiştir, bu takdirde “Şeytanlar, iki meleğe inen şeyi öğretiyorlardı” anlamına gelir³²; (a3) “ma” mevsule olup, birinci mevsule “ma”ya atfedilmiştir, fakat birincisi “sihir” anlamında, ikincisi ise “karı kocanın arasını ayırma anlamında”dır.³³ Bu takdirde ayetin anlamı: “Hz. Süleyman’ın zamanında Şeytanların peşine düştükleri sihre ve Babil’de Harut ve Marut denilen iki meleğe inen karı koca arasını ayırma işine tabi oldular” şeklinde olur.³⁴ (b) “ma” nefy edatı ve “vav” istinafiyedir, “Yahudilerin iddia ettiği gibi, iki meleğe sihir adına bir şey inmedi” anlamındadır; (c) “ma” “لم” yani “lam-ı cahd” anlamındadır, “Allah hiçbir zaman sihir indirmedir” demektir.³⁵

9. Yukarıdaki cümlede geçen “ünzile (indirildi)” tabirindeki indirilenin, nerden indirildiği ve ne indiğine, ayrıca fiilin anlamına dair farklı yorumlar: (a1) “gökten indi; (a2) “yüksek bir mekândan indirildi”; (b1) karı koca arasını ayıran şey indirildi;³⁶ indirilen şey “karı koca arasını ayıran sözler”.³⁷ (b2) “sihir” idi.³⁸ (b3), İnsanlara bir kısım şeylerin mahzurlu olduğunu anlatmak için gönderilen peygamberler gibi, bu melekler de: yalan, göz boyama, hile ve asılsız şeylerden meydana geldiğini ve bazı mahzurlarının olduğunu öğretmek için gönderilmişlerdi.³⁹ (c) Buradaki “ünzile” fiili, “yaratma” anlamındadır.⁴⁰ (e) İki

³¹Zemahşeri (h. 538), *el-Keşşaf* (Mısır: Şirketü Mektebe), I, 301.

³²*Aynı*, I, 301.

³³Taberî(h. 310), *Camiü'l-beyân 'an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, Tahric: Sıddîkî el-Attar (Beyrut: Darü'l-fîkr, h. 1405), I, 635. İbn Cerir bu görüşü benimser. Bkz. *Aynı*, I, 636-37.

³⁴*Aynı*, I, 635.

³⁵*Aynı*, I, 633.

³⁶Taberî(h. 310), *Camiü'l-beyân 'an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, Tahric: Sıddîkî el-Attar (Beyrut: Darü'l-fîkr, h. 1405), I, 634; Neseffî (h. 710), *Medarîk* (1. Baskı, Beyrut: 1995), I, 72.

³⁷Zeccac (h.311), *Maâni'l-Kur'an ve i'rabuhu* (1. Baskı, Beyrut: 1988), I, 185; Mücahid, Katade ve İbn Abbas bu görüştedir. Bkz. Ebu'l-Ferec el-Cevzî (h. 597), *Zadü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr* (4. Baskı, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamî, 1987), I, 123.

³⁸Ebu'l-Ferec el-Cevzî (h. 597), *Zadü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr* (4. Baskı, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamî, 1987), I, 123. İbn Mesud, Hasan el-Basrî, İbn Zeyd bu görüştedir. Bkz. Aynı yer.

³⁹Ebu Bekir el-Cassas (h.370), *Ahkâmü'l-Kur'an*, Tah.: Muhammed es-Sadık (Beyrut: Darü'l-ihya, 1405), I, 68

melek, Hz. İdris'e vahyi indirdi.⁴¹ (f) İki melek, (insanlara bazı şeyleri) ilham olarak öğrettiler.⁴²

10. الملائك ile neyin kastedildiğine dair farklı yorumlar: (a1) (lam harfi fetha ile okunduğunda) meleklerden iki melek⁴³; (a2) Büyük meleklerden Cebrail ve Mikâil⁴⁴; (a3), İki melek, kabirde insanlara sual soran Münker ve Nekir.⁴⁵ (b1) (lam harfi kesre ile okununca) “Salih insanlardan iki insan”; (b2) “şeytan insanlardan iki insan”; (b3) “yardımla güçlendirilmiş iki insan”. (c) İbn Abbas, İbn Ebzâ, Dahhâk ve Hasan el-Basrî, “lam” harfinin kesresiyle okurlar. Buna göre “iki melik” olur ve İbn Ebzâ'ya göre bu iki melik Davud ve Süleyman'dır.⁴⁶

11. بابل yer isminin hangi şehri ifade ettiği konusunda farklı yorumlar: (a1) “Irak Babil”i;⁴⁷ (a2) “Irak ve çevresi; (b) “Demavend

⁴⁰İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-azim* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), I, 197.

Kur'an'da bu anlamda kullanılan fiiller mevcuttur. Bkz. Zümer 39/6; Hadid 57/25.

⁴¹ *el-Ucab* (I), 317.

⁴²Ali b. Muhammed el-Bağdadî el-Hazin (h. 741), *Lübabü't-te'vil fi maâni't-tenzil* (İstanbul: h. 1317), I, 66.

⁴³Taberî (h. 310), *Camü'l-beyân 'an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, Tahric: Sıddık el-Attar (Beyrut: Darü'l-fıkr, h. 1405), I, 634; Zeccac (h.311), *Maâni'l-Kur'an ve i'rabuhü* (1. Baskı, Beyrut: 1988), I, 183.

⁴⁴*Aynı*, I, 633. Çünkü, Yahudilerin iddialarına göre, Hz. Allah sihri, Cebrail ve Mikâil'in lisanıyla Süleyman b. Davud'a öğretmiştir. Allah'da, Yahudilerin iddialarını tekzip etmiş ve bu iki meleğe sihir adına bir şey indirmediğini, onun bir şeytan işi olduğunu ve bu şeytanların Babil'de Harut ve Marut adlı iki kişiye bunu öğrettiklerini bildirmiştir. Bkz. *Aynı*, I, 633.

⁴⁵Taberânî (h.360), *el-Mucemü'l-evsaf*, Tah.: Tark b. İvazullah (Kahire: h. 1315), III, 131.

⁴⁶İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-azim* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), I, 197; Kurtubî (h.671), *el-Camî'ü'l-ahkâmü'l-Kur'an* (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1988), I, 37. İbn Kuteybe, “lam”ın kesre ile okunmasını, ne kıraat imamlarının, ne de tefsircilerin desteklediğini, ve böyle bir yorumun tamamıyla konu dışı kaldığını bildirir. İbn Kuteybe (h.267), *Te'vilü muhtelifi'l-hadis*, Tah.: Muhammed Zühri en-Neccar (Beyrut: Darü'l-cil, 1972), s. 182.

⁴⁷Taberî (h. 310), *Camü'l-beyân 'an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, Tahric: Sıddık el-Attar (Beyrut: Darü'l-fıkr, h. 1405), I, 643. Süddî ve diğer bazı Tabiin'in dediklerine göre, burası, İrak Babil'i'dir. Bkz. İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-azim* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), I, 205. Hz. Peygamber'in Babil'i lanetli olarak kabul ettiği söylenir. Bkz. Aynı yer.

(Dünbâvend)⁴⁸ veya Nihavend dağı⁴⁹ Babil'i;⁵⁰ (c) "Nusaybin'den Re'sülayn'e" kadar olan yer⁵¹; (d) Hîre ile Babil arasındaki bölge; Babil, aynı zamanda bütün dillerin doğduğu yer.⁵² (e) Kûfe ve civarı.⁵³ (f) Alçak ve basık bir yer.⁵⁴(d) Batıda bir yer.⁵⁵

12. *هَارُوتَ وَمَارُوتَ* hakkında farklı yorumlar⁵⁶: (a1) İki melek idiler, mucize ile sihrin arasındaki farkı anlatmak için geldiler⁵⁷; (a2) Meleklerin Allah'a en fazla kulluk edenlerinden idiler (kerubiyun);⁵⁸ (a3) Mucize ile sihrin arasını ayırma gibi güzel bir işte (salah) çalıştıklarından Melek gibi iki insan idiler⁵⁹; (a4) Bunlar iki kral suretinde iki me-

⁴⁸Demavend (Dünbavend) *İran* ve Ortadoğu'nun en yüksek dağıdır. Bu dev volkanik dağ Tahran kentinin 80 km uzağındadır.

⁴⁹Kurtubî (h.671), *el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'an* (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1988), I, 36.

⁵⁰Taberî(h. 310), *Camiü'l-beyân 'an te'vîl-i âyi'l-Kur'an*, Tahric: Sıddîkî el-Attar (Beyrut: Darü'l-fîkr, h. 1405), I, 643.

⁵¹Ebu'l-Ferec el-Cevzi (h. 597), *Zadü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr* (4. Baskı, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1987), I, 125. İbn Mesut bu görüştedir. Bkz. Aynı yer.

⁵²Kurtubî (h.671), *el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'an* (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1988), I, 37.

⁵³Ebu'l-Ferec el-Cevzi (h. 597), *Zadü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr* (4. Baskı, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1987), I, 125.

⁵⁴*Aynı*, I, 125.

⁵⁵Alusî (h.1270), *Ruhü'l-ma'âni* (Beyrut: Darü' İhyai't-türas), I, 342. Yapılan ilmi araştırmalar, bugün de adına Babil denilen, Nebukadnezzar'ın kuzey sahra kalıntılarının yer aldığı tepede bir Abbasi yerleşim merkezinin bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Babil, bugün yatağını değiştirerek harabelerin biraz uzağından geçen Fırat'ın iki yakasında 1000 hektarlık dikdörtgen yapılı bir arazi üzerinde kurulmuş ve önünde derin bir hendek bulunan, dıştaki taşları yaklaşık 4m., içteki 6,5m. kalınlığında olan çift sıralı surlarla koruma altına alınmıştır. Bkz. Sargon Erdem, "Bâbil," *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları, 1991), IV, 392-93.

⁵⁶Tabiîn imamlarından Mücahid'in Harut ve Marut'u buldukları yerde gördüğü rivayet edilir. Bkz. Muhammed b. Tahir (h.), *Tezkîretü'l-hüffaz* Tah.: Hamdi Abdülmecid (1. Baskı, er-Riyad: Darü's-samiî, h.1415), I, 93.; ez-Zehebî (h.748), *el-Kaşîf* (1. Baskı, Cidde: Darü'l-kible li's-sakafeti'l-İslamiyye, h.1992), II, 240.

⁵⁷Münavî (h.), *Feyzü'l-kâdir*, (1. Baskı, Mısır: el-Mektebetü't-ticariyye, h. 1356), I, 39.

⁵⁸*Aynı*, I, 39.

⁵⁹*Aynı*, I, 39.

lektir;⁶⁰ (b) İki melik/kraldı⁶¹; (c) İki kabile idi. (d) Hasan el-Basrî'ye göre Babil'de bulunan iki vahşi eşekti.⁶² (e) Harut ve Marut şeytanların sıfatıdır.⁶³ (f1) İki şeytan kabilesi; ⁶⁴ (f2) İki cin kabilesi kastedilmiştir.⁶⁵

13 “ما يعلمان” deki öğretmenin şekli hakkında farklı yorumlar: (a) Zahiri öğretme; (b) “Bildirme” anlamında bir öğretme; (c) Karı koca arasını ayırmayı öğretme.⁶⁶ (d) Kendilerine verilenlere başka şeyler de katarak öğretme⁶⁷ (e) Hz. Ali, bu iki meleğin, insanları sihirden uzaklaştırmak için gönderildiğini bildirmiştir.⁶⁸ (f) Sihrin mahiyetini öğretip ondan uzak durmalarını emrediyorlardı.⁶⁹ Allah'ın, gönderdiği meleklerle ve özel bir vesileyle insanları imtihan etmesi caizdir; bu nedenle, Talut'un nehir suyu ile ordusunu imtihan etmesi gibi, kim o sih-

⁶⁰Alusî (h.1270), *Ruhü'l-maânî* (Beyrut: Darü ihyâ't-türas), I, 342.

⁶¹İki melik ve iki kabile olmasını İbn Kesir garip karşılar. Bu konuda Taberî'nin görüşünü kabul etmez. İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-azim* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), I, 197.

⁶²İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-azim* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), I, 197; Kurtubi (h.671), *el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'an* (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1988), I, 37.

⁶³Zeccac (h.311), *Maâni'l-Kur'an ve i'rabuhu* (1. Baskı, Beyrut: 1988), I, 184.

⁶⁴Ebu'l-Beka el-Ukberî (h.616), *et-Tibyan fi i'rabi'l-Kur'an* (İsa el-halebi), I, 99.

⁶⁵İbn Hacer el-Askalanî (h.852), *Fethü'l-barî*, Tah.: Muhammet Fuat Abdülbaki (Beyrut: Darü'l-marife, h. 1379), X, 224. Bu görüş zayıftır. Bkz. Aynı yer. Hadise göre Harut ve Marut “adem” cinsinden değildir. Bkz. Ebu Abdillâh Hakim et-Tirmizî (h.), *Nevâdirü'l-usul fi ahadisi'r-Rəsul*, Tah.: Abdurrahman Umeyre (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-cil, 1992), I, 130.

⁶⁶Taberî (h. 310), *Camiü'l-beyân 'an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, Tahrir: Siddıki el-Attar (Beyrut: Darü'l-fikr, h. 1405), I, 636.

⁶⁷*Aynı*, I, 636. Kasım b. Muhammed'e “Onlar kendilerine indirileni mi öğretiyorlar yoksa indirilmeyenleri de mi öğretiyorlar?” diye sorulunca: “Hangisi olduğuna ehemmiyet vermem. Ben sadece bu ayete inanırım.” der. Bkz. Aynı yer.

⁶⁸Kurtubi (h.671), *el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'an* (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1988), I, 37; Zeccac (h.311), *Maâni'l-Kur'an ve i'rabuhu* (1. Baskı, Beyrut: 1988), I, 183.

⁶⁹Ebu'l-Ferec el-Cevzî (h. 597), *Zadü'l-mesir fi ilmi't-tefsir* (4. Baskı, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamî, 1987), I, 122.

ri öğrenirse “kâfir” olur, kim uzak durursa mümin kalır⁷⁰. (g) Melekler, insan suretine girerek öğretilerlerdir.⁷¹

14. “فلا تكفر” ne suretle küfre girmenin yasaklandığı hakkında farklı yorumlar: (a) “Sihirle uğraşmak küfürdür”; (b) “Sihri öğrenmek küfürdür”⁷²; (c) Her ikisi küfürdür; (d) Sihre ancak kâfir olan cüret edebilir.⁷³ (e) Sihrin durumunu bildirmek küfür değildir, sihir yapmak küfürdür.⁷⁴ (f) Harut ve Marut’un şeytanlardan olması durumunda “biz imtihan unsuruyuz sakın küfre girmeyin” ifadelerinin anlamı, “biz bir belaya düştük sakın siz düşmeyin” demektir.⁷⁵ (g) Sihri öğretmek küfür.⁷⁶ (h) Eğer doğru yolda olmayı isterseniz, sihir öğrenmekle kâfir olmayın.⁷⁷ (i) “Sihir’de imanın şartlarını izale etme yönünde bir durum varsa o zaman bu şekilde bir sihri yapan kâfir olur. Şayet sihirden korunmak için olursa kâfir olmaz.”⁷⁸ (j) Sihri yapıp ve bunun gerçek olduğuna inanmak küfürdür.⁷⁹ Yahut sihrin gerçek olduğuna inanarak öğrenmek küfürdür.⁸⁰

15. “فیتعلمون منهما” cümlesi hakkında farklı yorumlar: (a) “Harut ve Marut’tan mı talim ediyorlardı?”; (b) “Sihir ve küfrü mü öğreniyorlardı?”, (c) meleklerin taliminden bedel olarak “meleklerden sihrin yapılmasının yasak olduğunu mu öğreniyorlardı?” gibi farklı yorumlar teklif edilmiştir.

⁷⁰ Aynı, I, 123.

⁷¹ Alusî (h.1270), *Ruhü'l-maâni* (Beyrut: Darü ihyai't-türas), I, 343.

⁷² Kurtubî (h.671), *el-Cami' li ahkâmü'l-Kur'an* (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1988), I, 38.

⁷³ Taberî (h. 310), *Camiü'l-beyân 'an te'vîl-i âyi'l-Kur'an*, Tahric: Sıddîki el-Attar (Beyrut: Darü'l-fıkr, h. 1405), I, 647.

⁷⁴ Zeccac (h.311), *Maâni'l-Kur'an ve i'rabuhü* (1. Baskı, Beyrut: 1988), I, 184.

⁷⁵ Aynı, I, 184.

⁷⁶ Muhammed b. Ahmed el-Kelbî, *Kitabü't-teshîl li ulûmi't-tenzîl* (Kahire: Darü'l-kütübü'l-hadis), I, 97.

⁷⁷ Muhyiddin ed-Dervîş, *I'rabü'l-Kur'ani'l-Kerim ve Beyanühü* (Humus: Darü'l-İrşad, 1988), I, 158.

⁷⁸ Nesefî (h. 710), *Medarîk* (1. Baskı, Beyrut: 1995), I, 72.

⁷⁹ Ebu Bekir el-Cassas (h.370), *Ahkâmü'l-Kur'an*, Tah.: Muhammed es-Sadık (Beyrut: Darü'l-ihya, 1405), I, 65.

⁸⁰ Zemahşerî (h. 538), *el-Keşşaf* (Mısır: Şirketü Mektebe), I, 301.

16. Yine *مع زوجته و ما يفرقون به* de geçen “ma-i mevsule” ve (به) deki zamirle neyin kastedildiği konusunda farklı yorumlar: (a1) Meleklerden aldıkları bilgilerle karı koca arasını ayırmayı öğreniyorlardı.⁸¹ (a2) Meleklerden öğrendikleri sihirle bu işi yapıyorlardı.⁸² “Bu sihirle karı koca aralarına ya buğz ya da sevgi koyarak ayırıyorlar veya birleştiriyorlardı”; (b1) “küfür ve şirk hususunda çiftlerden birini diğerine kıskırtıyorlar ve aralarında hak din batıl din oluşturup ayırıyorlardı”; (b2) “karı koca arasında söz götürüp getirerek birbirine düşürüyorlardı”.

Ayetle İlgili Temel Yorumlar ve Bunların Değerlendirilmesi

Bu ayetin muhteva ve tefsirinin son derece esrarlı olduğu mezkûr yorumlardan anlaşılmaktadır. Bu farklı yorumların esası, şu alternatiflerin dışında kalmaz:

1. Ayette geçen Harut ve Marut⁸³ mezkûr iki melektir. Bu takdirde, iki farklı yorum ortaya çıkmaktadır.⁸⁴ (a) Harut ve Marut iki melektir

⁸¹Taberi(h. 310), *Camii'l-beyân 'an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, Tahric: Siddîkî el-Attar (Beyrut: Darü'l-fıkr, h. 1405), I, 648.

⁸²*Aynı*, I, 648; Nesefî (h. 710), *Medârik*(1. Baskı, Beyrut: 1995), I, 72.

⁸³Harut ve Marut'un Arapça kökenli olduğunu savunanlara göre, “kırmak, yarmak, parçalamak” anlamına gelir. [İbn Manzur (h.711), *Lisanü'l-ârab*, (1. Baskı, Beyrut: Daru sadır), II, 103.] veya birincisi büyük yarık [Rağîb el-İsfahanî, *el-Müfredat* (İstanbul: Daru Kahraman, 1986), s. 788.] manalarına gelen *هرت* ve *مرت* kelimelerinden türemiştir. [Alusî (h.1270), *Ruhü'l-maânî* (Beyrut: Darü ihyâi't-türas), I, 342.] Harut ve Marut, Süryanice iki isimdir. [el-Beğavî (h.516), *Meâlimü't-tenzîl*, Tah.: Halid el-Akk (2. Baskı, Beyrut: Darü'l-marife, 1987), I, 100; Ali b. Muhammed el-Bağdadî el-Hazin (h. 741), *Lübabü't-te'vil fi maânî't-tenzîl* (İstanbul: h. 1317), I, 67.] Harut, Azrail'dir. Rağîb el-İsfahanî, Harut ve Marut'un melek oldukları görüşünü, temriz sığısıyla belirtmiş, bazı müfessirlerin bu iki ismin Cinnî ve İnsî şeytanlardan iki kişi olduğunu, ayetteki “şeyatin” kelimesinden *bedel-i ba'z mine'l-küll* şeklinde ifade etmiştir. [Rağîb el-İsfahanî, *el-Müfredat* (İstanbul: Daru Kahraman, 1986), s. 788.] Harut ve Marut'un semadaki ismi *عزير* ve *عزرا* idi, günah işleyince şimdiki isimler verildi. [et-Taberânî (h.360), *el-Mucemü'l-levsâd*, Tah.: Tarık b. İvazullah (Kahire: h. 1315), III, 131; Alusî (h.1270), *Ruhü'l-maânî* (Beyrut: Darü ihyâi't-türas), I, 342.] *الهارة* ve *المارة* kelimelerinden gelmiş oldukları (udül) da söylenir. [Alusî (h.1270), *Ruhü'l-maânî* (Beyrut: Darü ihyâi't-türas), I, 342.] Harut ve Marut kelimelerinin menşeiyle ilgili çeşitli görüşler vardır. Oryantalist Arthur Jeffery, Harut ve Marut'un, ilk defa Zerdüştlüğün dini metinlerinde geçen Haurvatat ve Ameratat ile benzer olduğunu söyler. [Jeffery, *The Foreign Vocabulary of The Qur'an* [Kur'an'daki

fakat bunlara sihir gibi bir şey indirilmemiştir. (b) Harut ve Marut iki melek olup sihri değil, sihre malzeme oluşturacak gerekli şeyleri veya doğrudan sihri öğretmişlerdir.

2. Mezkûr iki melek, Hz. Cebrail ve Mikâil gibi meleklerdir . Bu takdirde iki yorum vardır: (a) Bu iki meleğe, Yahudilerin iftira ettiği gibi sihir adına hiçbir şey inmemiştir. (b) Bu iki melek sihre dair malzeme veya doğrudan sihri indirmiştir.

3. Ayette takdim ve tahir vardır. Bu nedenle, Harut ve Marut iki olmayıp, melekten farklı şeylerdir. Buna göre bunlar, şeytanlardan sihri öğrenip diğer insanlara da öğreten iki kişidirler.

Şimdi sıra ile bu üç şıkta topladığımız yorumları değerlendirelim.

Birinci temel yorumla ilgili değerlendirmeler:

Ayetin, Harut ve Marut iki melektir fakat Yahudilerin dediği gibi onlara sihir gibi bir şey indirilmemiştir şeklinde yorumlanması durumunda, ayetin devamının buna müsait olmadığı görülür. Sihir, kendilerine indirildi, onlar da insanlara öğretiler şeklinde yorumlansa –ki çoğunlukla kabul edilen bu görüştür– melekler, insanlara büyüü değil, büyüün dayandığı temel bilgiyi verdikleri ifade edilmiş olur⁸⁵ Ayetin siyaki buna uygun düştüğü için Ateş, bu görüşü savunur.⁸⁶ Fakat bu görüşte olanlar, büyü öğretimının her ne olursa olsun kötü bir iş olduğu endişesini daima zihinlerinde taşırlar ve bir tedirginlik içinde dirler. Ayette, doğrudan sihri öğretiyorlardı denmemesi, yorumcuları

Foreign Vocabulary of The Qur'an [Kur'an'daki Muarreb Kelimeler], s. 283.] Fakat a-ralarında isim benzerliği olsa bile, konuları farklıdır.

⁸⁴İbn Hazm'a göre, Harut ve Marut ya cin ya da melek olup, üçüncü bir tercih söz konusu değildir. Böylece ya onlar, cin kabilelerinden iki kabile [*el'İbn Hazm (h. 548) el-Fasl fi'l-milal ve'l-ahvâi ve'n-nihâl*, (Kahire: Mektebetü'l-hancı), IV,27.], ya da Allah'ın meleklerinden iki melek idi; Allah onlarla hak bir şeriat gönderdi ve sonra da onu neshetti, bu nedenle önceden gönderilip, sonra nesh edilen bu emri işlemeyi küfür saydı. Bkz. İbn Hazm (h. 548) *el-Fasl fi'l-milal ve'l-ahvâi ve'n-nihâl*, (Kahire: Mektebetü'l-hancı), III, 145-46.

⁸⁵Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'm Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yüce Ufuklar Neşriyat, 1988), I, 206.

⁸⁶Bkz. Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'm Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yüce Ufuklar Neşriyat, 1988), I, 206.

iyice dikkatli olmaya götürmektedir. Zira gerek sihir, gerekse sihre malzeme veya “özel bir öğretim tarzı” olsun, bu tür bilgilere ulaşan bozguncu kimsenin elinde küfre vesile olabileceği izahı gerektirmeyecek kadar açıktır.⁸⁷ Ayetle ilgili olarak bu görüşü savunan bütün müfessirlerde, “meleklerin sihir öğretip öğretmemesi meselesinde” bir terdirginlik vardır. Sihir öğretmek küfür değil, sihre inanmak ve onu yapmak küfürdür gibi sözler hep bu endişenin bir ürünüdür.⁸⁸ Hatta bunlara, meleklerden ilham alma derecesine yükselen iki melek ruhlu insandır, demeleri de yine bu endişenin bir tezahürüdür.⁸⁹ Elmalılı'nın “Bilindiği gibi, meleklerin insanlara öğretileri ya vahiy veya ilham demektir. Harut ile Marut'un Cibril gibi vahiy meleklerinden olduklarına dair herhangi bir delil yoktur. Ayet, bunları her şeyden önce bilgi getiren melekler değil, bilgi gönderilen melekler şeklinde gösterdiği için nüzulde aşağı derecedeki meleklerden oldukları açıktır. Şu halde öğretilerinin de peygamberlere gelen vahiy derecesinde olmayıp ilham cin-sinden olduğu aşikârdır. İlham ise herkese olabilir. Demek oluyor ki, eski bir medeniyet merkezi olan Babil şehri ahalisinden birtakım kimseler, iki şekilde böyle ilahî kuvvet ile ilhama mahzar olmuşlar.”⁹⁰ şeklindeki yorumu ise yine aynı endişenin ürünüdür.

Kimileri de Hz. Meryem'e, meleğin dürüst bir insan (beşeren seviyya) suretinde gelmesi gibi ayetleri örnek göstererek bu meleklerin insan suretine girip insanlara sihri öğrettiklerini ileri sürmüşlerdir. Halbuki Kur'an'ın “Şayet o elçiyi melek kılsaydık, yine onu bir adam şeklinde gösterir de düştükleri şüpheye onları yine düşürmüş olur-

⁸⁷Elmalılı Muhammet Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştirenler: İsmail Karaçam vd. (İstanbul: Azim Dağıtım), I, 370.

⁸⁸Muhammed Amim el-Bereketî, *Kavaidü'l-fikhi* (1. Baskı, Keratişi: es-Sadef, 1986), s. 550.

⁸⁹Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yüce Ufuklar Neşriyat, 1988), I, 207.

⁹⁰Bkz. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştirenler: İsmail Karaçam vd. (İstanbul: Azim Dağıtım), I, 370.

duk.”⁹¹ ayeti, meleklerin insan şekline girip vahyi anlatmaları tezini reddetmektedir.⁹²

Diğer yandan, bunların melek sayılması durumunda şu yorum yapılır: Allah’ın şeriatini getirdiler ama tahrif ettiler. Meleklerle böyle bir şey isnat etmek Kur’an nassı ile küfürdür.⁹³ Meleklerin bir imtihan unsuru olmalarına gelince bunu şu şekilde izah etmek mümkündür: Şayet “melekler”in sihri öğretirken, “biz bir fitneyiz” diyerek öğretip, günah dışı kaldıkları ileri sürülse bile, fitne ya “dalalete” ya da “hidayete” götürür. Her ikisi de düşünülebilir. Kur’an, Hz. Musa’nın diliyle: “Şimdi bizi aramızdaki beyinsizlerin yaptıklarından dolayı helâk mi edeceksin? Bu sırf senin bir imtihanından ibarettir. Dilediğini bu imtihanla şaşırtır, dilediğine yol gösterirsin”⁹⁴ sözü ve yine Kur’an’ın “malınız ve evladınız fitnedir”⁹⁵ şeklindeki beyanları, herkesin malı ve evladıyla dalalete gittiğini ifade etmez. “Biz cehennem görevlilerini de sadece melaikelerden kıldık. Onların sayısını da kâfirler için imtihan ve sıkıntı sebebi yaptık.”⁹⁶ “Eğer insanlar ve cinler, Allah yolunda dosdoğru yürüselerdi onlara bol yağmur verir, rızıklarını bollaştırırdık, bu nimetimiz onları imtihan etmek içindir.”⁹⁷ denilirken “bol su göndermek” bir “imtihan” olarak görülüyor. İşte melekler hidayet ve dalalete açık olan bir “fitne”yi getirmişlerdir.⁹⁸ Yine “Müminler sadece ‘iman ettik’ demeleri sebebiyle kendi hallerine bırakılvereceklerini, imtihana tabi tutulmayacaklarını mı zannettiler?”⁹⁹ ayetinde olduğu gibi imtihan edilmiş ve sonunda Allah meleklerle göndermiş olduğu bu emri [sihri], Hz. Musa ve Hz. İsa’ya indirdiği şeriatı nesh ettiği gibi

⁹¹en-Nisaburî (h. 728), *Ğarabü'l-Kur’an*, Tah.: İbrahim Atve (1. Baskı, Mısır: Şirketü Mektebe, 1962), I, 390.

⁹²En’am 6/9.

⁹³Bkz. Tahrîm 66/6.

⁹⁴Araf 7/155.

⁹⁵Enfal 8/28.

⁹⁶Müddessir 74/31.

⁹⁷Nuh 72/16-17.

⁹⁸İbn Hazm (h. 548) *el-Fasl fi'l-melâ' ve'l-ahvâi ve'n-nihâl*, (Kahire: Mektebetü'l-hancı), III, 145-46.

⁹⁹Ankebût 29/2.

nesh etmiştir.¹⁰⁰ Sonunda cinler, yasaklanan bu emri işlemeye devam etmişlerdir. Müminin fitneye maruz kalması hadiste de belirtilmiştir. Ricali sikattan¹⁰¹ olan bir hadiste, *إن المؤمن خلق مفتنا* “Mümin mutlaka imtihana maruz kalacak şekilde yaratılmıştır”¹⁰² buyrulmuştur.

Fakat bu meleklerin fitne unsuru olacak bilgileri getirmelerinde bir sakınca olmadığı ileri sürülmüşse de, ayetin bu tarzda yorumlanması, Kur’anî bütünlük içerisinde düşünüldüğünde, pek de uygun düşmemektedir.

İkinci temel görüşle ilgili değerlendirmeler:

İlgili ayetin siyak ve sibakının, ayette iki meleğin Cebrail ve Mikâil olduğuna dair yoruma uygun düşmeyeceği gibi, Yahudilerin sihir inmedigine dair yorumlarına da uygun düşmemektedir. O halde yorumlar içerisinde ister bu iki meleğe sihrin malzemesi, isterse bizzat sihrin kendisi indirilmiş olsun, her iki halde de sihrin vahiy kaynaklı olduğu hususu zorunluluk arz etmektedir.

Sihrin bir gerçekliği bulunduğunu¹⁰³ –Mutezile ve Şafîi ekolüne mensup Ebu İshak el-İsterebadî gibi kimseler istisna edilecek olursa–

¹⁰⁰ *Ayni*, IV, 27.

¹⁰¹ Heysemî (h. 807), *Mecmaü’z-zevaid* (Kahire: Darü’r-reyyan, h. 1408), X, 201.

¹⁰² Taberânî (h.360), *el-Mu’cemü’l-kebir*, Tah.: Hamdi b. Abdilmecid (2. Baskı, Musul: Mektebetü’l-ulum ve’l-hikme, 1983), XI, 304; X, 282.

¹⁰³ Sihrin varlığını inkâr etmek oldukça zordur. Fakat her gerçekliği olan şeyin illa ki vahye veya bir meleğin ilhamına dayanması gerekmemektedir. Sihrin bir hakikatı vardır. Bu, bazen bir adamın hasta olmasına, bazen bir adamın gözlenin kaybedilmesine, bazen bir adamın ölümüne ve bazen de karı kocanın arasını bozmaya tesir eder; bunların hepsi Allah’ın takdiriyledir. Hz. Aişe’nin İslam’ın temel kurallarına riayet eden “sihirbaz” bir kadını satın aldığı söylenir. Şimdi sihrin bir gerçekliği olduğunu ve sihir yapanın durumunu ve ne olursa olsun sihir bir nükleer artık gibi pek de makbul olmadığını anlamak için şunları hemen belirtmemiz gerekir. Sihir, Hz. Süleyman’dan önceki asırlara, Firavun zamanına hatta Kur’an’ın ifadesiyle, Hz. Nuh zamanına kadar dayandırılmaktadır. Bkz. Kurtubî (h.671), *el-Cami’ li ahkâmi’l-Kur’an* (1. Baskı, Beyrut: Darü’l-kütübî’l-ilmiyye, 1988), I, 31; Hafız b. Ahmed Hakemî (h.1377), *Maaricü’l-ğabul* (1. Baskı, Demmam: Darü İbn Kayyim, 1990), II, 545; Kurtubî (h.671), *el-Cami’ li ahkâmi’l-Kur’an* (1. Baskı, Beyrut: Darü’l-kütübî’l-ilmiyye, 1988), I, 34; Bkz. Taberî (h. 310), *Camii’l-beyân ‘an te’vil-i âyi’l-Kur’an*, Tahric: Sıddıkî el-Attar (Bey-

İslam alimlerinin kahir çoğunluğu, kabul etmiştir.¹⁰⁴ Harut ve Marut kassası, Lebid b. A'sam'ın sihri üzerine Muavvizeteyn surelerinin inmesi, Abdullah b. Amr'a bir yahudinin sihir yapması sonucu elinin kırılması ve neticede Hz. Ömer'in onları sürgüne göndermesi buna delildir.¹⁰⁵ Biri şeytanların öğrettiği, diğeri Harut ve Marut'un öğrettiği olmak üzere iki kısım olduğu iler sürülen¹⁰⁶ ve Fahreddin er-Razî tarafından da sekiz kasma ayrılan sihir, iki esasta toplanabilir: Birincisi sırf yalan, dolan ve sadece saçmalama ve iğfal olan söz veya fiil ile etki yapan sihir, diğeri de az çok bir gerçeğin kötüye kullanılmasıyla ortaya konan sihirdir. Sihrin bütün niteliği, hayali hakikat zannettirecek şekilde insan ruhu üzerinde aldatıcı bir tesir meydana getirmekten ibaret olduğu halde, bunun bir kısmı tamamıyla hayal, diğeri bir kısmı da bazı gerçeklerle karışıktır. Bundan dolayı, her sihrin, gerçek tesirden büsbütün yoksun olduğunu iddia etmek doğru olmaz.¹⁰⁷

İbn Hacer, icma ile sihri öğrenmek, öğretmek, yapmak haramdır ve büyük günahlardandır¹⁰⁸ demişse de, bizzat haram olan hiçbir ilim yoktur. Sihir öğrenmek çirkin olmadığı gibi, mahzurlu da değildir.

rut: Darü'l-fikr, h. 1405), I, 633; İbn Kesir, *Tefsiri'l-Kur'ani'l-azim* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), I, 196.

¹⁰⁴Kurtubi (h.671), *el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'an* (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1988), II, 45.

¹⁰⁵Ebu Said Abdurrahman b. Muhammed (h.478), *el-Ğunye fi usuli'd-din*, (1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'l-hidemat, 1987), I, 154.

¹⁰⁶Taberî(h. 310), *Camiü'l-beyân 'an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, Tahric: Siddîki el-Attar (Beyrut: Darü'l-fikr, h. 1405), I, 634.

¹⁰⁷Bkz. Elmalılı Muhammet Hamdi Yazır, *Haş Dini Kur'an Dili*, Sadeleştirenler: İsmail Karaçam vd. (İstanbul: Azim Dağıtım), I, 369.

¹⁰⁸İbn Hacer el-Askalanî (h.852), *Fethü'l-bari*, Tah.: Muhammet Fuat Abdülbaki (Beyrut: Darü'l-marife, h. 1379), X, 224Yine Alusî, "Şayet sihir bilinmemiş olsaydı, onunla mucize arasındaki farkı da bilinmezdi. Mucizeyi mucize olarak bilmek gerekli olduğu gibi, bilinmesi gerekli olan şeye terettüp eden şeyi de bilmek gereklidir. Bu ise, sihir ilmini elde etmeyi gerektirir. O halde gerekli olan şey nasıl haram ve çirkin olur?" dedikten sonra, kendi görüşünü şu şekilde dile getirir: " Şeri bir gerekçe yoksa, bana göre de -çoğunluğun görüşüne uygun olarak- haramdır. . Bkz. Alusî (h.1270), *Ruhü'l-maâni* (Beyrut: Darü ihyai't-türas), I, 339.

Çünkü ilmin bizzat kendisi, “hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”¹⁰⁹ ayetine göre şereflidir.¹¹⁰ Hatta şerrinden korumak için sihir bile öğrenmek haram değildir. Ancak sihir yapmak haramdır ve hatta küfürdür. Bunun öğretiminin de belli şartlara bağlanması gerekir. Bakara 102 ayetinde anlatılan mutlaklık, şarta bağlanmıştır.¹¹¹

Sihir yapanın durumu da İslam literatüründe çok ciddi bir şekilde ağır şartlara bağlanmıştır. Sihir yapanın durumu nedir? İslam kaynaklarına göre sihir yapan, yıldızların alemleri idare ettiğine ve bu alemde meydana gelen hadiseleri, hayır ve şerri yarattığına inanırsa kâfir olur. Yine, sahir, insan ruhunun bir kıvama ulaşmış, bizzat, cisimleri icad ve yok ettiğine, bünyeleri ve şekilleri değiştirdiğine inanırsa kâfir olur. Bu durumda Sahabe’den Hz. Ömer, İbn Ömer (Hz. Ömer’in oğlu), Hz. Osman Hz. Hafsa ve Cündüb, Ebu Musa el-Eşarî, Kays b. Sa’d ve Tabî’in’den yedi kişiye¹¹² ve bütün cumhura (Hanefî, Şafîi, Malikî ve Ahmed b. Hanbel) göre Nübüvvet iddiasında bulunan veya İslam dininden bir şeyin değiştirilmesini isteyen sahir öldürülür.¹¹³ Kurtubî buna daha da açık bir yorum getirir: Ona göre sihir yapan, mucizeler gibi harikalar meydana getirdiğini söylediği veya İslam itikadına göre küfrü gerektirecek bir sözle sihir yaptığı¹¹⁴ takdirde küfrüne hüküm verilir; şayet hayaller, illüzyonlar vs. yaptığını söylerse bu takdirde küfrüne hüküm verilmez.¹¹⁵ Yine sahir, “onu ben sihrimle öldürdüm” derse, öldürülür.¹¹⁶ Fakat sahir, muska ve benzeri şeyler yaparak, bu yaptıkları sonucunda Allah’ın, cisimlerini icad ve yok ettiğine, şekil ve bünyeleri

¹⁰⁹Zümer 39/9.

¹¹⁰en-Nisaburî (h. 728), *Ğaraibü'l-Kur'an*, Tah.: İbrahim Atve (1. Baskı, Mısır: Şirketü Mektebe, 1962), I, 390.

¹¹¹Elmalılı Muhammet Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştirenler: İsmail Karaçam vd. (İstanbul: Azim Dağıtım), I, 371.

¹¹²Şerhu'l-akideti't-Tahaviyye, (4. Baskı, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamî, h. 1391), s. 344.

¹¹³*Aynı*, s. 569.

¹¹⁴Kurtubî (h. 671), *el-Cami' li ahkâmü'l-Kur'an* (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1988), I, 34.

¹¹⁵*Aynı*, I, 32. İmam Matürîdî'nin görüşü bu yöndedir. Bkz. Neseî (h. 710), *Medârik* (1. Baskı, Beyrut: 1995), I, 72.

¹¹⁶*İnâetü't-talîbîn*, IV, 122; *Şerhü'n-Nevevî Ala Sahîh-i Müslim*, XIV, 176.

değiştirdiğine inanırsa (Mutezile hariç) Ehl-i sünnet'e göre kâfir olmaz.¹¹⁷ Hz. Peygamber'den gelen bir rivayete göre, "sihir yapmakla sahir öldürülmez".¹¹⁸ ifadesini de bu çeşit sihre hamletmek lazımdır.¹¹⁹

Sihrin, sihirbazın durumu bu olunca, onu bir vahye dayandırmak, veya Talut'un "Allah sizi bir ırmakla imtihan edecektir"¹²⁰ şeklindeki sırf o zamana dair ve yaygın olmayan bir imtihanını, zaman ve mekan dinlemeyen ve nükleer-atık gibi hiçbir zaman kabul edilemez olan sihre örnek vermek, kanaatimizce uygun değildir.

¹¹⁷En-Nisaburî (h. 728), *Ğaraibü'l-Kur'an*, Tah.: İbrahim Atve (1. Baskı, Mısır: Şirketü Mektebe, 1962), I, 390; Ali b. Muhammed el-Bağdadî el-Hazin (h. 741), *Lübübü't-te'vil fi ma'ânî't-tenzîl* (İstanbul: h. 1317), I, 66.

¹¹⁸ Neylü'l-evtâr, VII, 367.

¹¹⁹İslamî kaynaklarda, bu konu hakkında çok ağır hükümler vardır. Sihir yapan kimse şayet Müslüman ise, sırf sihirle uğraşması durumunda Ahmed b. Hanbel ve Malik b. Enes'e göre, öldürülür; İmam Şafî ve Ebu Hanife buna katılmaz. Ama sihir yaparak bir insanın ölümüne sebep olması durumunda Malik, Şafî ve Ahmed b. Hanbel'e göre öldürülür. Ebu Hanife ise, sihir yapan sihrinde ısrar ederse öldürülür, der. Sihir yapan Müslüman değilse, Ebu Hanife'ye göre yine öldürülür. Sihir yapan kadın Müslüman ise, Ebu Hanife'ye göre öldürülmez, hapsedilir. [İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ânî'l-azîm* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), I, 212.] Müslüman birinin, hem sihri öğrenmesi hem de yapması haramdır, sihir yaptığı takdirde öldürülmesi gerekir, sahir Ehl-i Kitap'tan (zimmi) ise öldürülmez. [İbn Kudame el-Makdisî, *el-Kâfi fi fikhü'l-Hanbelî*, Tah.: Züheyr eş-Şaviş (5. Baskı, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamî, 1988), IV, 165; İbn Kudame el-Makdisî (h. 620), *el-Muğnî* (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-fikr, 1405), IX, 34.; Mansur b. Yunus, *Keşşafü'l-Kısnâ'*, Tah.: Hilal Musaylihî (Beyrut: Darü'l-fikr, 1402), VI, 186. Ahnef b. Kays, Hz. Ömer'in emri üzere üç sihir bazı katlettiğini beyan etmiştir. Bkz. Aynı yer.] Şayet zimmi, yaptığı sihirler birinin ölümüne vesile olursa, kısasen öldürülür. [¹¹⁹ Mansur b. Yunus, *Keşşafü'l-Kısnâ'*, Tah.: Hilal Musaylihî (Beyrut: Darü'l-fikr, 1402), VI, 187.] Sihirbaz, sihir yaptığı zaman kâfir olur. Zira, sihir, Kur'an'da imanının zıddı olarak belirtilmiştir ve "sahirin cezası, kafasının kılıçla vurulmasıdır", "dinini değiştireni öldürün" hadisine göre, öldürülmeye müstahaktır. [Ebu Bekir el-Cassas (h.370), *Ahkâmü'l-Kur'an*, Tah.: Muhammed es-Sadık (Beyrut: Darü'l-ihya, 1405), I, 65.] Müslüman kadın sahir, yaptığı sihirle birinin ölümüne vesile olursa kısasen öldürülür. [Ebu Bekir el-Cassas (h.370), *Ahkâmü'l-Kur'an*, Tah.: Muhammed es-Sadık (Beyrut: Darü'l-ihya, 1405), I, 65.

¹²⁰Bakara 2/249.

Bu konuyla alakalı yakıştırılan diğer bir husus vardır ki o da “meleklerin masumiyeti”ni¹²¹ ortadan kaldıran ve aslı İsrailiyata dayanan “Zühre hadisi”dir. Hz. Nuh’tan önce¹²² ve Hz. İdris zamanında¹²³ meydana geldiği söylenen, Harût ve Marût kıssası ve bu kıssa münasebetiyle anlatılan Zühre adındaki bir kadın hakkında hadis ve tefsir kaynaklarında merfû, mevkûf ve maktû birçok rivayet bulunmaktadır. Hatta bu rivayetlerden bazıları israiliyât kaynaklı bir haber olmasına rağmen, Hz. Peygamber’e nisbet edilerek merfû addedilmiştir. Nitekim İbn Kesîr, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibban gibi muteber kaynaklarda merfû olarak tahric edilen ve üstelik pek çok hadisçi tarafından sahîh olduğu ifade edilen bu rivayet hakkında ilginç tahlil ve tespitler yapılmıştır. İbn Kesir, bu merfû rivayetin Hz. Peygamber’e nisbetinin doğru olmadığını, bunun gerçekte mevkûf ya da maktû bir haber olduğunu bildirmiş, hatta bununla da kalmayıp Ka’bu’l-Ahbâr’dan gelen israiliyât haberlerine dayandığını kesin bir tarzda beyan etmiştir.

İmam Ahmed ve İbn Hibban’ın İbn ‘Ömer tarîkıyla Hz. Peygamber’e nisbet ettikleri rivayet şöyledir:

“Allah Âdem’i yeryüzüne indirdiğinde melekler dediler ki: Ey

¹²¹Şa’ranî “Masum olan meleklerin semadaki melekler olduğu, yeryüzü meleklerinin ise masum olmadığı” görüşündedir. Onun iddiasına göre, şu anki duruma düşen şeytan, Cebel-i yakut’ta sakın bulunan yeryüzü meleklerindendi. Bkz. Alusî (h.1270), *Ruhü’l-maâni* (Beyrut: Darü ihyai’t-türas), I, 221. Halbuki, Kur’an nassı ile bütün melekler, Allah’ın elçileridirler. Bkz. Fatır, 35/1. Bu arada Meleklerin “memurin”den olup, menhiyyun’dan olmadığını ileri sürenler de vardır. Lakin bir şeye memur olan, onun aksi şeylerden de nehyedilmiştir. Kur’an da “Melekler rablerinden korkarlar” buyruluyor. Yine, Allah “Meleklerin ancak hikmet (bilhakkı) gereğince gönderildiği”ni bildirmektedir. [Bkz. Hicr, 15/8.] Bu yüzden Harut ve Marut’un meleklerden olup günah işlediklerini söylemek, onlara yakışmayan bir iddiada bulunmaktır. Melekler, ne hata ile ne unutarak ne de kasten günah işlemezler. Melekler, muhakkikinin ve Mutezile imamlarının hepsine göre masumdurlar. Bazıları, elçi vazifesi olmayan meleklerin masum olmadığını söylemişlerdir. Bkz. Ali b. Muhammed el-Bağdadî el-Hazin (h. 741), *Lübabü’l-te’vil fi maâni’t-tenzil* (İstanbul: h. 1317), I, 68.

¹²²İbn Hacer el-Askalanî (h.852), *Fethü’l-barî*, Tah.: Muhammed Fuat Abdülbaki (Beyrut: Darü’l-marife, h. 1379), X, 223.

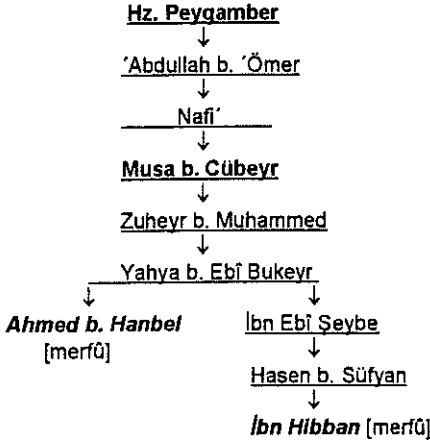
¹²³Kurtubî (h.671), *el-Cami’ü lî ahkâmi’l-Kur’an* (1. Baskı, Beyrut: Darü’l-kütübi’l-ilmiyye, 1988), I, 36.

Rabbimiz! Koyduğun nizamı bozacak ve yeryüzünü kana bulayacak birini mi yaratacaksın? Oysa biz Sana devamlı hamd ile ibadet etmekte ve (noksanlıklardan) Seni tenzih etmekteyiz. Allah: Ben sizin bilmediğiniz pek çok şeyi bilirim, buyurdu. Melekler: Rabbimiz! Biz Âdemoğlundan daha itaatkârız, dediklerinde Allah şöyle buyurdu: O halde meleklerden ikisi gelsin de onları yeryüzüne indirdiğimde onların ne işler karıştıracağını görün. Melekler bu vazife için aralarından Harût ve Marût adlı iki meleği seçtiler. Onlar da yeryüzüne gönderildiler. Bu meleklerin karşısına Zühre adında güzel bir kadın çıkıp. Harût ve Marût ona rağbet göstererek sahip olmak isterdiler. Zühre de onlara şirk ifade eden bazı kelimeleri söylemedikçe kendisini teslim etmeyeceğini belirtti. Melekler buna karşı çıkarak Allah'a şirk koşamayacaklarını yeminle beyan ettiler. Zühre onlardan ayrılıp ve başka bir karşılaşmada yanındaki çocuğu göstererek, bu çocuğu öldürmedikçe bana malik olamazsınız, dedi. Harût ve Marût ise bunu yapamayacaklarını ifade ettiler. Bunun üzerine kadın şarap dolu iki kadeh uzatarak, bunları içmedikçe kendisini teslim etmeyeceğini söyledi. Sonunda Harût ve Marût şarabı içip ve sarhoş oldular. O vaziyette iken Zühre ile zina yapıp çocuğu da öldürdüler. Daha sonra kadın onlara şöyle dedi: Vallahi sarhoş olunca kesinlikle yapamayız deyip şiddetle kaçındığınız şeyleri birer birer yapar oldunuz ve geriye yapmadık cürüm bırakmadınız. Neticede Hârût ve Mârût adlı melekler, dünya azabı ya da ahiret azabından birisiyle cezalandırılma hususunda muhayyer bırakıldılar. Onlar da dünya azabıyla cezalandırılmayı tercih ettiler.”¹²⁴

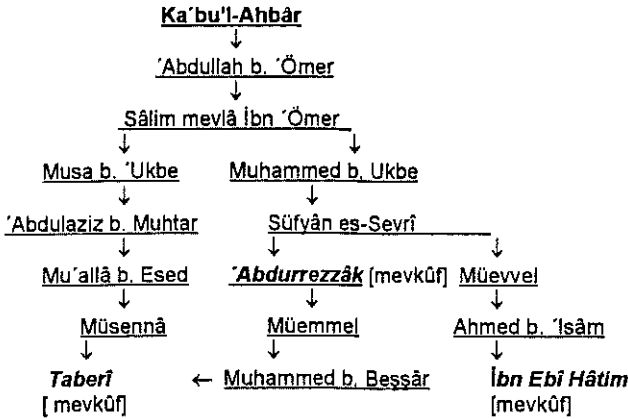
İbn Kesîr, aynı rivayetin mevkûf/maktû olarak da rivayet edildiğini ifade ederek, merfû rivayetin isnat yönünden illetli olduğunu söylemiştir. Önce merfû ve mevkûf/maktû rivayetlerin senet zincirini şemada görelim. Sonra da İbn Kesîr'in cerh ve ta'dîl yönünden tahlil ve tespitlerine temas edelim:

¹²⁴Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 134; İbn Hibban, *Sahîh*, hadis no 1717.

Hız. Peygamber'e merfu olarak ulaşan sened:

Ka'bu'l-Ahbar'a kadar ulaşan sened:

Ahmed b. Hanbel'in naklettiği ve İbn Hibban'ın kitabına alarak "*sahîhtir*" dediği bu merfû rivayetin illetli olduğuna dikkat çeken İbn Kesîr, merfu hadisin senedinde yer alan *Musa b. Cübeyr*¹²⁵ adındaki

¹²⁵Musa b. Cübeyr el-Ensârî es-Sülemî (ö. ?): İmam Ahmed, Ebû Davud ve İbn Mâce'nin ravilerindedir. İbn 'Abbas, Ebû Ümâme, Sehl b. Huneyf, Naf' ve 'Abdullah b. Ka'b

"*mestûru'l-hâl*"¹²⁶ bir ravinin *teferrüdü* sebebiyle bu isnadın *illetli* olduğunu söylemiştir. Öte yandan *Abdurrezak, Taberî* ve İbn *Ebî Hâtim*'in aynı kıssayı yine İbn *'Ömer* vasıtasıyla, fakat *Ka 'bu'l-Ahbâr*'dan mevkûf/maktû olarak nakletmiş bulduklarını¹²⁷ kaydeden müellifimiz, *mestûr* ve *mecrûh* bir ravi olan *Musa b. Cübeyr*'in mevkûf isnadlarda bulunmadığına dikkat çekerek, mevkûf isnadların merfû olana nisbetle daha kavî olduğunu belirtmiştir. İbn *Kesir*, merfû rivayetinin illetinin *Musa b. Cübeyr*'den kaynaklandığını, bu ravinin aslen İbn *'Ömer*'in *Ka 'bu'l-Ahbâr*'dan naklettiği bir sözü -bilerek ya da bil-meyerek- *Hz. Peygamber*'e nisbet ettiğini tespit etmiştir. Böylece müellifimiz, Harût ve Marût kıssasının merfû bir hadis zannedilmesine rağmen, hakikatte dönüp dolaşıp *Ka 'bu'l-Ahbâr* vasıtasıyla İsrâîloğullarına ait kitaplardan nakledilen asılsız bir hikaye olmaktan öteye geçmediğini beyan etmiştir.

Bundan başka İbn *Kesir*, Harût ve Marût ile Zühre hakkında farklı diğer bazı efsanelerin daha anlatıldığını ifade ederek, *Taberî*'nin *Hz. 'Alî*'den naklettiği mevkûf bir habere temas etmiştir. Bu haberde; Zühre'nin¹²⁸ Fars ehlinden güzel bir kadın olduğu ve Harût ile Marût

b. Mâlik'den hadis nakleden *Musa b. Cübeyr*, kendisinden de oğlu *'Abdusselam* ile *Bekr b. Mudar*'ın yanı sıra *Zuheyr b. Muhammed*, *Sa'îd b. Seleme*, *'Abdullah b. Lehi'a*, *'Amr b. Haris* ve *Yahya b. Eyyûb* gibi kimseler nakilde bulunmuşlardır. İbn *Hibban* onun güvenilir bir ravi olduğunu belirtmiş, ancak bazı rivayetlerinde karışıklık ve şâz hususların bulunabildiğini söylemiştir. İmam *Zehebi* mezkûr ravininin sadûk bir kimse olduğunu belirtmiş, ama İbn *Hacer* onun bu değerlendirmesine katılmayarak bu şahsın *mestûr* bir ravi olduğunu söylemiştir. Bkz. *Zehebi*, *Kâşif*, III, 182; İbn *Hacer*, *Takrîb*, s. 444.

¹²⁶Muhaddisler, "*mestûru'l-hâl*" ravinin *teferrüd* ettiği rivayetlerin muteber olmadığını ya da en azından ihtiyatla karşılanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bkz. *Suyûtî*, *Tedrib*, s. 210.

¹²⁷Bkz. *Taberî*, *Tefsîr*, I, 455-457.

¹²⁸ Melekleri aldattığı söylenen "Güzel kadın"ın adı, Arapça, "Zühre", Nabatça "بيدخت" ve Farsça, "Enâhid (Nâhil)" olarak geçer. İbn *Kesir*, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-azim* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984), I, 197; Kurtubî (h.671), *el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'an* (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1988), I, 36. Hadiste ise *بيدخت* olarak geçer. Bkz. el-Hakim en-Nisaburî (h.405), *el-Müstedrek*, Tah.: Mustafa Abdülkadir Ata (1. Baskı, Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1990), II, 292.

adlı iki meleği kendisine meftun ettiği ve onlardan, okuduğu zaman göklere yükselbileceği sihirli kelimeleri kendisine öğretmelerini istediği anlatılmaktadır. Kissanın sonunda ise Zühre'nin bu sihirli kelimeleri öğrenip göklere yükselmeye çalıştığı, fakat gökyüzünde bir yıldız haline getirilmek suretiyle cezalandırıldığı ifade edilmektedir. Hatta bu kıssaların bazıları, Zühre (Venüs) adlı gezegenle de irtibat kurulmaktadır.¹²⁹

İbn Kesîr, buna benzer asılsız kıssaların kaynaklarda yer aldığına dikkat çekerek, özetle şu hususu belirtmiştir. "Doğrusu Harût ve Marût hakkında sahabe ve tabiine nisbet edilen pek çok haber vardır. *Mücahid, Süddî, Hasen el-Basrî, Katade, Ebu'l- 'Âliye, Zuhrî, Rabî' b. Enes, Mukâtil* gibi selef müfessirlerine nisbet edilen kavillerin yanı sıra müteahhir müfessirlerden de bir hayli nakiller gelmiştir. Halbuki bunların hemen hepsinde meleklerin ismetine ve Kur'an ile sünnet naslarına muhalif pekçok münker ve illetli haber bulunmaktadır. Esasen bu kıssalar, bütün tafsilatıyla İsrailoğulları'nın haberlerine dayanmaktadır. Yine belirtmeliyiz ki, bu hususta sâdik-ı masdûk, hevasından bir şey konuşmayan Hz. Muhammede (s.a.v.) dayanan merfû, sahîh hiç bir nakil yoktur. Keza Kur'an ayetlerinin zahirinde belirtilen izahın ötesinde Harût ve Marût hakkında muteber sayılabilecek hiç bir tafsilat yoktur. O halde bu konuda biz, sadece ve sadece Allah'ın Kur'an'da bize bildirdiği kadarına inanırız. Her şeyin en doğrusunu bilen yine O'dur.¹³⁰

Görüldüğü gibi Harut ve Marut kıssası hakkındaki rivayet ve haberlerin bütünü sağlıksızdır ve Yahudilerin yakıştırdıkları yalanlardan ibarettir.¹³¹ Alusî, "Harut ve Marut iki melek idi ve imtihan edildiler, sonra dünya azabını tercih ettiler şeklinde bir rivayete inanmak, kü-

¹²⁹Bkz. Taberî, *Tefsîr*, I, 456-458.

¹³⁰İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, I, 198-203 (Bakara 2/102 ayetinin tefsiri); a. mlf., *Bidâye* I, 43. Hadisi, detaylarıyla inceleyen ve liyakatle İbn Kesir'in değerlendirilmesini eserinde güzel bir örnek olarak gündeme getiren Hadis Doktoru, Kadir Paksoy Bey'e teşekkür ederiz. Bkz. Kadir Paksoy, "İbn Kesir'in Hayatı, Eserleri ve Hadis İlmündeki Yeri." (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Harran üniversitesi SBE, 1999), s. 200 vd.

¹³¹Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali (h.852), *el-Ucab fi beyani'l-esbab*, Tah.: Abdülhakim (1. Baskı, Demmam: Darü İbni'l-Cevzi,1997), I, 340.

fürdür.”¹³² demişse de yine, önceki tefsirlerden nakille, “Zühre” hadisine, işarı bir yorum getirmekten geri kalmamıştır.¹³³

İsrailî kaynaklı olduğu açık olan bu rivayet, Kitab-ı Mukaddes tefsirlerinde (The Other Bible) ve Yahudi efsanelerinde [Legend Of Jew], ayrıntılarındaki küçük farklarla, geçer. Şöyle ki, Enoş’un (Enoch) kitabında büyü sanatının Yahudilere öğretilmesi şöyle anlatılır: Tanrı iki meleği, ölümlerin zayıf yönlerini sınamak için yeryüzüne gönderdi. Bir ölümlü kadına aşık olma bahtsızlığına uğrayan bu iki melek, ilahi bir cezaya çarptırılacaktı. Meleklerden biri göklerden baş aşağı sallandırıldı, diğeri Kara Dağlar’da zincire vuruldu. Bu ikinci melek, kadınlara yüzlerini boyamayı öğretmiştir!¹³⁴ Hatta aynı kitapta 200 kadar meleğin aynı günah işlediği de belirtilmektedir.

Bu iki melek olayının tefsirinde göz önünde tutulan bir İsrailiyat rivayetinde de Şamhozoy (Shemhazai) adlı bir meleğin yine cinsî günah işledikten sonra tövbe edip ceza olarak kendini “gökle yer arasında baş

¹³²Alusi (h.1270), *Ruhü'l-maânî* (Beirut: Darü ihyai't-türas), I, 341.

¹³³Nizamuddin en-Nisabûri ve Alusi'nin bu ayetle ilgili işarı yorumları: “Şeytan” dan maksat, “Nefisler”; “Süleyman”dan maksat, “Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan Ruh”; Kafir olmayan da Ruh'tur; “Kâfir olan ve insanlara vesevese, gözbağıcılık öğreten şeytanlar ise “Nefis ve heva”; “İki melek ise Ruh ve Kalp”; ve bunlara “inen” şey ise felsefe ve bidat gibi “Ruh ve Kalb'e zararlı ve faydasız ilimlerden gelen “fitne ve şüpheye açık fikirler (huzlân)”; “Babil” ise “insanın cesedi”; Harut “Ruh”, Marut ise “Kalb”dir ve bunlar, ruhanî üstün alemde, cismanî aleme inerek hakkı ikame ve batılı izale için görevlendirilmişlerdir. Dünya hayatının güzellikleri “Zühre” ile imtihana tabi tutulup, ağına takılmış, içlerinde bulunan imtihan ile “şehvet eksenine” düşmüşlerdir. Neticede akli sarhoş eden “hırs” ve “gaflet” şarabını içip, değersiz “dünya fahişesi” ile zina etmişler, “heva putu”na tapıp, “ulvi şeylerden yüz çevirip süfli şeylere düşmekle” baş aşağı gelip azap çekmişlerdir, halen de çekmektedirler. Alusi (h.1270), *Ruhü'l-maânî* (Beirut: Darü ihyai't-türas), I, 341; Nisaburî (h. 728), *Çaraibü'l-Kur'an*, Tah.: İbrahim Atve (1. Baskı, Mısır: Şirketü Mektebe, 1962), I, 394.

¹³⁴*The Other Bible [Kitab-ı Mukaddes Şerhi]*. Editör: Önsözyle birlikte Willis Barnstone, (New York: Harper and Row Publishers, 1984), pp. 489, 496; İdris Şah, *Doğu Büyüsü*, Çev.: Osman Yener (1. Basım, İstanbul: Gizem Dizisi-Say Yayınları, 1996), s. 29; <http://wesley.nnu.edu/noncanon/ot/pseudo/enoch.htm>; <http://lavender.fortunecity.com/diaz/39/mirror/enoch1.html>

aşağı astığı" anlatılmaktadır.¹³⁵ Yahudî Tefsiri, Midraş Avkir'de de geçen rivayet kısaca şöyledir: Tufandan sonra putperestliğin hala sürmesi Tanrı Elohim'i kızdırır. Shemhazai (Azza veya uzza) ve Azael adında iki melek Tanrı'ya insanı yaratmasının kötü olduğunu söylerler; çünkü insanlar yeryüzünde bozgunculuk yapmışlardır. Bu iki melek, yeryüzüne indiklerinde insanlar arasında Tanrı'nın hükmünü yayacaklarını vaat edince Tanrı onları yeryüzüne gönderir, Dünyaya indikten sonra Shemhazai, Ester (İştâr veya Naamah) adında güzel bir kıza rastlar ve ona aşık olur. Ester, kendisini semaya çıkaracak olan Tanrı'nın adını zikretmeyi öğretilinceye kadar Shemhazai'a teslim olmayacağını söyler. Bunun üzerine Shemhazai, Tanrı'nın adının nasıl zikredileceğini ona gösterir ve Ester bu ismi zikrederek semaya yükselmeyi başarır. Tanrı, kendisine ulaşmak için çaba sarf eden Ester'i mübarek kılar ve onu yıldız haline getirir. Shemhazai ve Azael ise "insan kızları" ile evlenirler. Enock'un kitabında bu meleklerin insanlara sihir öğrettiği de anlatılır.¹³⁶

Daha sonra, büyü ve benzeri bilgilere ev sahipliği yapan Babil, diğer büyü kaynaklarının da merkezi haline gelmiştir. Akatça'da, "Tanrının Kapısı" anlamına gelen Babil, özellikle semavî dinlerde, insanoğlunun kendini beğenmişliğinin, Allah'a baş kaldırışının, ahlaksızlığın ve büyücülüğün merkezi kabul edilmiştir.¹³⁷

Arapça bir büyü kitabı olan Kitabü'l-Uhud, büyük bir ihtimalle, kabalist Zohar'da Süleyman'a şeytan Asmode tarafından verildiği ve içinde şeytanların boyun eğmesini sağlayacak formüller bulunduğu anlatılan Asmode'nin Kitabı'dır. Bu kitap, Süleyman'ın Anatharı'na bir giriş niteliğindedir ve Ortadoğudaki büyü geleneğini büyük ölçüde etkilemiştir.¹³⁸ Şurası çok önemlidir. Asur ve Babil uygarlıklarından kalan yazıt ve metinlerde adı geçen şeytan, cin ve doğüstü varlıklar, Batı

¹³⁵ Sargon Erdem, "Bâbil," *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları, 1991), IV, 395.

¹³⁶ Kürşat Demirci, "Hârût ve Mârût," *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları, 1991), XVI, 262.

¹³⁷ Sargon Erdem, "Bâbil," *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları, 1991), IV, 392-93.

¹³⁸ İdris Şah, *Doğu Büyüsü*, Çev.: Osman Yener (1. Basım, İstanbul: Gizem Dizisi-Say Yayınları, 1996), s. 47.

demonolojisinin arketiplerini oluştururlar.¹³⁹ Bu yüzden, yine de büyü'nün asıl kökeninin, Babil kökenli olduğunu söylemek zordur. Babil büyücülüğünün saf Akadlı biçimleri, Asur-bani-Pal'in kütüphanesi gibi tablet koleksiyonlarında iki dilde yazılı olarak bulunur.¹⁴⁰ Ninova kazılarında ortaya çıkan Kildani büyücülüğü, Turanlı Akadların üç önemli büyü kitabının izlerini taşır.¹⁴¹

Üçüncü temel yorumla ilgili değerlendirmeler:

Harut ve Marut'un Bakara 102. ayetinde geçen "en-Nas" kelimesinden bedel olması, yani bunların insanlardan iki kişi olmaları daha iyi bir tercih olacaktır.. Zaten Bakara 98. ayette Cebrail ve Mikâil hakkında Yahudiler ileri geri konuşmuşlar ve anlatıldığına göre Kur'an onlara "Meleklerle sizin dediğiniz şekilde bir şey inmedi" şeklinde cevap vermiştir.¹⁴²

Ayetin devamında, Harut ve Marut, ya iki şahıs olarak sihri öğretmiş ve fakat "biz bir fitnenin içindeyiz, siz sakın kâfir" olmayın demekle, bugün de olduğu gibi medyumlara karşı çok ciddi bir şekilde duyulan iltifatı kırmış ve böylece sihrin, mutlak kötü bir şey olduğunu vurgulamışlardır.

Ayrıca, Harut ve Marut'un, ayette geçen "eş-Şeyatin" kelimesinden bedel olarak, birer şeytan olmaları ve Kur'an'da başka bir yerde: "Ben senden uzağım. Çünkü ben alemlerin Rabbinden korkarım"¹⁴³ dedikleri gibi, burada sihri öğretip akabinden, "biz bir fitneyiz, sakın küfür etmeyin" telkininde bulunmuş olmaları da muhtemeldir. Böylece şeytanın vazifesi "önce küfür işini talim ettirip sonunda da, ondan uzaklaşmaktır" veya ¹⁴⁴ "biz bir belaya düştük siz düşmeyin"¹⁴⁵ şeklinde bir itirafları söz konusudur.

¹³⁹ Aynı, s. 49.

¹⁴⁰ Aynı, s. 50.

¹⁴¹ Aynı, s. 54-5.

¹⁴² İbn Hazm (h. 548) *el-Fasl fi'l-milal ve'l-ahvâi ve'n-nihal*, (Kahire: Mektebetü'l-hancı), III, 145-46.

¹⁴³ Haşr 59/16.

¹⁴⁴ İbn Hazm (h. 548) *el-Fasl fi'l-milal ve'l-ahvâi ve'n-nihal*, (Kahire: Mektebetü'l-hancı), IV, 27.

Ancak kanaatimizce Harut ve Marut'un birer insan olduklarını söylemek, beşerî realiteye uygun olacağından daha iyi bir yorum olacaktır.

Bu iki şahsın iki kral olduğu, İbn Abbas, Hasan Basrî, Ebu'l-Esved ed-Düeli ve Dahhak gibi sahabe ve tabiin tarafından ileri sürülmüştür. Süleyman Ateş, bu düşünceyi de savunur ve bu durumda ayetin anlamı: "Babil'de iki krala indirileni öğretiyorlardı" demek olur. Gerçekten krallık, söz ve davranışlarıyla insanları etkilemek, kendine bağlamak ve yönetmektir. O takdirde indirme (ayette geçen "ünzile"), ilham etme anlamına gelir.¹⁴⁶ Fakat böyle tekellüflü bir yoruma hiç lüzum yoktur.

SONUÇ:

Pek çok tefsirlerde ve mevcut Kur'an meallerinde, Bakara sûresi 102. ayetinin açıklamasında problemler vardır. Kanaatimizce ayette Taberî'nin de belirttiği gibi, "takdim-tehir" sorunu vardır. Ayetin mealinin şöyle olması gerekmektedir: "Tuttular Süleyman'ın hükümranlığı (hükümranlığı zamanı/hilafeti zamanı /tahtı) hakkında, şeytanların uydurdukları sözlerin (sihrin) peşine düştüler. Halbuki Süleyman küfre girmemişti, (iddia ettikleri gibi Cebrail ve Mikâil/diğer meleklerden) iki meleğe (sihir adına) bir şey de inmemişti. Lakin şeytanlar, Babil'de (Irak Babili) insanlara [insanlardan bedel olarak] Harut ve Marut'a, sihri öğretiyorlardı."Sihri, baştan ilahi vahye dayandırıp sonra da onu öğrenmeyi, öğreneni, aynı zamanda sihri yapanı küfürle itham etmek, hem de ta ölümüne fetva vermek İslamî literatüre karşı bir tutarsızlık olur. Fakat bazı sihrin bir gerçekliği olduğunu kabul etmek doğru bir tercih olacaktır.

Diğer yandan, Harut ve Marut'u melek sayıp akabinden onlara "Zühre Hadisi" gibi bir Yahudi efsanesiyle günah işletme düşüncesini kabul etmek mümkün gözükmemektedir.

¹⁴⁵Zeccac (h.311), *Maâni'l-Kur'an ve i'rabuhu* (1. Baskı, Beyrut: 1988), I, 184.

¹⁴⁶Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'm Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yüce Ufuklar Neşriyat, 1988), I, 207.